

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

אמצעים לעידוד ילודה במדינות מפותחות

– סקירה משווה –

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

כתיבה: אורלי אלמגור-לוטן

אישור: הודיה קין, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

י"ב בחשוון תשע"א

20 באוקטובר 2010

מבוא

מסמך זה נכתב לבקשת חה"כ אורי אורבך, והוא סוקר אמצעים לעידוד ילודה הנקטים במדינות מפותחות ששיעורי הפרייון בהן נמוכים.

אחד המדדים הנפוצים למדידת ילודה הוא **שיעור פרייון כולל** (TFR – Total Fertility Rate) – מספר הילדים שאשה צפויה ללדת במהלך חייה. שיעור הפרייון הכולל הנחוץ כדי שאוכלוסייה תשמור על גודל מסוים (ללא הגירה פנימית או חיצונית), המכונה שיעור התחלופה, הוא 2.1.

בעשורים האחרונים של המאה ה-20 חלה ירידה ניכרת בשיעורי הפרייון ברוב המדינות המתועשות; בחלק מהמדינות נבלמה ירידה זו בעשור האחרון, אולם שיעור הפרייון הכולל הממוצע במדינות ה-OECD (1.71 בשנת 2008) עדיין נמוך משיעור התחלופה (2.1, כאמור).

שיעורי הפרייון הכולל במדינות נבחרות ב-OECD, 1970–2008¹

2008	1995	1970	מדינה
1.3	1.33	2.9	רומניה
1.37	1.42	2.13	יפן
1.38	1.25	2.03	גרמניה
1.39	1.55	2.2	פולין
1.41	1.19	2.43	איטליה
1.46	1.17	2.9	ספרד
1.66	1.62	2.28	קנדה
1.77	1.53	2.57	הולנד
1.85	1.81	1.83	פינלנד
1.91	1.74	1.94	שבדיה
1.96	1.7	2.43	בריטניה
1.97	1.82	2.86	אוסטרליה
2	1.71	2.48	צרפת
2.09	1.98	2.48	ארצות-הברית
2.1	1.85	3.87	אירלנד
1.71	1.69	2.72	ממוצע OECD

כפי שעולה מהנתונים, בשנים 1970–1995 חלה ירידה ניכרת בשיעור הילודה בכל המדינות שבטבלה; בשנים 1995–2008 התמתנה הירידה בשיעור הפרייון בחלק מהמדינות, ובחלק מהן אף חלה בו עלייה. אחד הגורמים לשינוי המגמה הוא הגעתם של מהגרים רבים, בעיקר מהגרים ממדינות מפותחות פחות, אל המדינות המתועשות. על-פי רוב, שיעור הפרייון של המהגרים גבוה מזה של האוכלוסייה המקומית, מה שמעלה את שיעור הפרייון הממוצע במדינות שהן יעד להגירה, בעיקר אם מדינות המוצא של המהגרים הן מדינות ששיעור הפרייון בהן גבוה. השפעה זו של המהגרים על שיעורי הפרייון היא זמנית

¹ OECD Family Database, in: www.oecd.org/els/social/family/database, retrieved: September 7th, 2010.

וקטנה יחסית, שכן דפוסי הפרייון של מהגרים נוטים להתקרב עם הזמן לדפוסי הפרייון של האוכלוסייה המקומית.² עם זאת, בנקודת זמן נתונה, כאשר בוחנים את שיעורי הפרייון במדינות שונות במטרה להשוות ביניהן ולבדוק השפעה של כלי מדיניות שונים, יש לזכור את השפעתם של המהגרים.

1. רקע

1.1 גורמים המשפיעים על שיעור הפרייון במדינות המפותחות

שיעור הפרייון במדינות המפותחות מושפע ממכלול של גורמים, וחלקם משפיעים זה על זה. מדינות ה-OECD שונות זו מזו בשיעורי הפרייון בהן, שכן הגורמים המבניים, הכלכליים, החברתיים והתרבותיים – המשפיעים כולם על שיעור הפרייון – שונים מאוד בין המדינות. בין היתר, שיעור הפרייון מושפע מרמת ההשכלה של נשים במדינה ומשיעור התעסוקה שלהן, ממידת השוויון בין גברים לנשים, משינויים במבנה המשפחה ומתפיסת הצעירים את המשפחה ואת מקומה בחייהם.

העלייה ברמת ההשכלה של נשים והגברת השילוב שלהן בשוק העבודה הביאו לכך שלברירת המחדל בעבר – גידול משפחה – נוצרה חלופה של מימוש מקצועי. בקרב מספר הולך וגדל של נשים הביאה ההשקעה בלימודים ובקריירה לדחיית גיל הקמת המשפחה ואף לויתור מוחלט על הולדת ילדים. הרצון של נשים רבות לסיים את לימודיהן ולבסס עצמן בשוק העבודה טרם הקמת משפחה מביא לדחיית גיל ההולדה של הילד הראשון, ומכאן לצמצום מספר הילדים שאותן נשים יולדות. כמו כן, במדינות שאין בהן הסדרים התומכים בשילוב בין עבודה לגידול ילדים, לרבות באמצעות מסגרות לטיפול בילדים, נשים נאלצות לבחור בין הורות לבין קריירה.

בסקרים שערך ארגון ה-OECD בקרב המדינות החברות בו עלה כי **בכל מדינות הארגון, מספר הילדים שנשים היו רוצות ללדת גדול ממספר הילדים שהן יולדות בפועל**. הפער בין מספר הילדים הרצוי למספר הילדים הקיים היה גדול יותר במדינות שבהן שיעורי הילודה נמוכים יותר – מה שמלמד שאותן נשים מושפעות מאילוצים שונים המקשים עליהן ללדת ילדים רבים יותר, כפי שהיו רוצות לעשות. על מדיניות שנועדה להגדיל את שיעור הילודה להביא בחשבון את האילוצים האלה ולפעול כדי להקטין את השפעתם.³

1.2 כלי מדיניות לעידוד ילודה: מסגרת כללית⁴

לשיעור פרייון נמוך משיעור התחלופה יש כמה השלכות שליליות, כלכליות ואחרות. בין היתר, הוא גורם להזדקנות של האוכלוסייה ולצמצום כוח העבודה לעומת האוכלוסייה הלא עובדת, לרבות אוכלוסיית המבוגרים הנתמכת בתשלומי פנסיה. לפיכך, כמה מדינות מפותחות רואות בשנים האחרונות צורך לפעול להגדלת שיעור הפרייון של האוכלוסייה המתגוררת בהן. נוסף על כך, מדינות שאינן רואות בהעלאת הפרייון יעד בפני עצמו עשויות לפעול בעקיפין להעלאתו עקב מדיניות המשפחה שהן נוקטות.

² Joëlle E. Sleebos, "Low Fertility rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses", OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 15, October 2003, in: <http://www.oecd.org/dataoecd/13/38/16587241.pdf>, retrieved: September 7th, 2010.

³ OCED Policy Brief, Can Policies Boost Birth Rates? November 2009, in: <http://www.oecd.org/dataoecd/6/57/39970765.pdf>, retrieved: September 12th, 2010.

⁴ Joëlle E. Sleebos, "Low Fertility Rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses", OECD Directorate for Employment, Labour and Social Affairs, October 2003, in: <http://www.oecd.org/dataoecd/13/38/16587241.pdf>, retrieved: October 17th, 2010.

המדינה יכולה להשפיע על שיעור הפרייון הקיים בה במישרין או בעקיפין, באמצעים שונים, ובהם תשלומים ישירים למשפחות והטבות מס; השקעה בחינוך ובמסגרות לטיפול בילדים; הסדרים המאפשרים לשלב בין עבודה למשפחה, לרבות חופשת לידה; עידוד שוויון בין המינים וחלוקת המטלות של הטיפול במשפחה בין שני ההורים; זיור בר-השגה.⁵ בחלק ממדינות ה-OECD יש מדיניות מוצהרת של עידוד הפרייון, ואילו במדינות אחרות ננקטים אמצעים שבכוחם להשפיע על הפרייון אולם עידוד הפרייון אינו יעד בפני עצמו במדיניות המשפחה שלהן.⁶

מדיניות יעילה להגדלת שיעור הפרייון צריכה לתאם את הסיבות לירידה בפרייון, שעל-פי רוב הן, בין היתר, עלויות כלכליות של גידול ילדים, הקושי לשלב בין עבודה למשפחה ושינויים בנורמות חברתיות-תרבותיות. על חלק מהגורמים האלה אפשר להשפיע במידה רבה יותר (בעיקר על גורמים כלכליים) ואילו על גורמים אחרים היכולת להשפיע מסובכת יותר (נורמות חברתיות או תרבותיות, למשל).

ככלל, אפשר לחלק את המדיניות לעידוד ילודה לשתי קטגוריות עיקריות:

- **מדיניות שנועדה להשפיע באופן ישיר על שיעור הילודה.** בקטגוריה זו נכללים בעיקר תמריצים כספיים הניתנים לשם כך. תמריצים כאלה מתבססים על ההנחה כי החלטות בעניין פרייון הן החלטות רציונליות, המתבססות על שיקולים של מקסום רווחים ומזעור עלויות. גידול ילדים כרוך בעלויות מגוונות ובהן עלויות הקשורות ישירות לגידולם (כמו מסגרות טיפול בילדים), עלויות הקשורות לדיור ועלות אלטרנטיבית, בעיקר כזאת הקשורה לפגיעה ביכולת של נשים לעבוד. רוב קווי המדיניות שנועדו לעודד ילודה מתבססים על מודל זה, ומציעים תמריצים כלכליים להגדלת מספר הילדים.
- **מדיניות אשר משפיעה באופן עקיף על שיעורי הפרייון,** באמצעות השפעה על הסביבה של בני-הזוג המתמודדים עם סוגיית תכנון המשפחה. בקטגוריה זו נכללת, למשל, מדיניות המעודדת מקומות עבודה ידידותיים למשפחה וכן מדיניות המעודדת שוויון מגדרי, המביא לחלוקה שווה יותר של המטלות בין נשים לבין גברים.

כלי המדיניות לעידוד ילודה נחלקים לשלושה סוגים עיקריים:

תמריצים פיננסיים: תשלומים, לרבות מענקים חד-פעמיים וקצבאות; הטבות מס; סבסוד שירותים שונים (למשל תחבורה ציבורית).

תמיכה בהורים המשלבים עבודה והורות: כלים המיועדים בעיקר לאמהות, ונועדו לשרת שתי מטרות: הגדלת הפרייון ועידוד נשים להשתלב בשוק העבודה. האמצעים הננקטים בהקשר זה נועדו לסייע בפתרון הקונפליקט בין עבודה למשפחה. במסגרת זו נכללים שירותי טיפול בילדים בחינם או במחיר מופחת, חופשת לידה (לאמהות ולאבות) והסדרה של תנאי העבודה (למשל עבודה גמישה).

אמצעים תומכים אחרים בילדים ובהורות: מבנה מערכת הרווחה, ובפרט ביסוסה על מודלים שוויוניים יותר מבחינה מגדרית לעומת מודלים מסורתיים; קיומו של שוויון מגדרי בעבודה ובחברה; אמצעי תמיכה במשפחות וגישה חיובית כלפי ילדים והורות.

⁵ OECD Policy Brief, Can Policies Boost Birth Rates? November 2009, in: <http://www.oecd.org/dataoecd/6/57/39970765.pdf>, retrieved: September 12th, 2010; <http://www.oecd.org/dataoecd/17/25/36144248.pdf>, retrieved: September 12th, 2010.

⁶ בבדיקה שנערכה על-ידי מועצת אירופה עלה כי בשליש מהמדינות החברות עידוד הפרייון הוא יעד מוצהר של המדינה. יצוין כי מדובר במדינות שבהן שיעורי הפרייון נמוכים במיוחד, ובהן איטליה, רוסיה ופורטוגל. בתוך: www.coe.int/familypolicy/database תאריך כניסה: 12 בספטמבר 2010.

2. מקרי מבחן

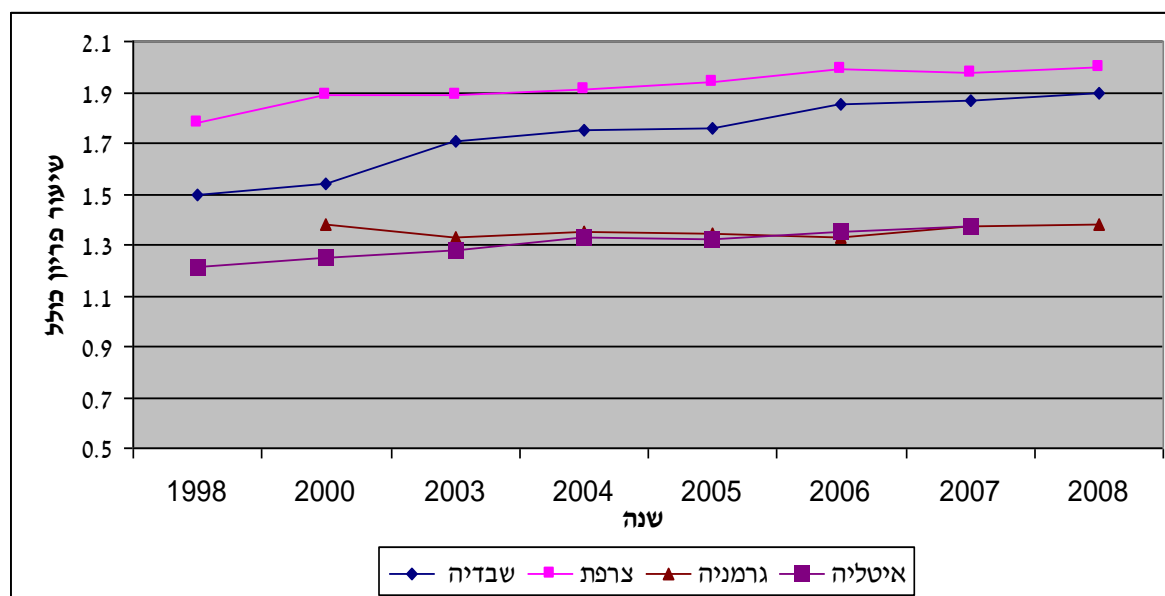
בפרק זה יוצגו כמה דוגמאות למדיניות שנוקטות מדינות כדי להעלות את שיעור הילודה בהן. למדינות שבחרנו להתמקד בהן בפרק זה יש מאפיינים שונים זה מזה אשר למדיניות המשפחה, לתעסוקת נשים ולשוויון מגדרי וחלוקת התפקידים בין המינים.

בשבדיה ובצרפת מדיניות המשפחה מעודדת שוויון בין גברים לנשים ושילוב של נשים בשוק העבודה, ויש בהן מגוון רחב יחסית של כלי סיוע בגידול ילדים. בשתי מדינות אלו שיעורי הילודה גבוהים יחסית ליתר מדינות ה-OECD, ולמרות זאת ב-20 השנים האחרונות הן נקטו כמה אמצעים כדי להעלות את שיעור הילודה.

גרמניה ואיטליה נחשבות למדינות שהתנאים בהן אינם מעודדים פריון. בין היתר, יש במדינות אלו תפיסה שמרנית בעניין חלוקת התפקידים בין גברים לנשים וחסרות בהן מסגרות המסייעות לשילוב בין עבודה לגידול ילדים, לרבות מסגרות לטיפול בילדים. מדינות אלו מחילות בשנים האחרונות שינויים שונים במדיניות המשפחה שלהן, ואלה עשויים להעלות את הפריון, בין במכוון ובין שלא במכוון.

חשוב לציין שקשה מאוד להעריך את השפעתם של אמצעים שונים לעידוד ילודה. במקרים רבים ננקטים כמה אמצעים במקביל ולא תמיד אפשר לקבוע מהי ההשפעה של כל אחד מהם. בחלק מהמקרים ההשפעה אינה באה לידי ביטוי מייד אלא רק לאחר זמן מה – מה שמקשה גם כן את המעקב. נוסף על כך, וכפי שצוין במבוא, שיעור הפריון הממוצע במדינות המתועשות מושפע משיעור המהגרים במדינה ומשיעור זה במדינות שהגיעו מהן. לא תמיד אפשר "לנטרל" את שיעור הפריון הממוצע במדינה מהשפעתה של הילודה בקרב מהגרים, וכך להבין את ההשפעה האמיתית של אותם כלי מדיניות.

שיעור פריון ממוצע בשבדיה, צרפת, גרמניה ואיטליה, שנים נבחרות, 1997–2008⁷

⁷ OECD Family Database, in: www.oecd.org/els/social/family/database, retrieved: September 7th, 2010.

2.1. שבדיה

2.1.1. רקע

שיעור הפרייון בשבדיה, 1.91, הוא מהגבוהים במדינות המפותחות. מקובל להסביר את שיעור הפרייון הגבוה יחסית במדיניות שננקטה להשגת שוויון בין המינים ולשילוב נשים בשוק העבודה. יעדים אלו הושגו, בין היתר, על-ידי חישוב מס ההכנסה על בסיס אישי (ולא בחישוב מאוחד לתא משפחתי), המעודד תעסוקה של שני בני הזוג; חופשת לידה נרחבת יחסית, המעודדת נשים להשתלב בשוק העבודה לפני הולדת הילדים ואחרי כן; מסגרות מסובסדות לטיפול בילדים, המאפשרות לנשים לחזור לעבודה לאחר חופשת הלידה. כלי מדיניות אלו מסייעים לשלב בין עבודה למשפחה, ובכך מקלים את השתלבות הנשים בשוק העבודה ומצמצמים את הקונפליקט בין עבודה למשפחה, שהוא כאמור אחת הסיבות לירידה בשיעורי הפרייון האופיינית למדינות המפותחות.⁸ יצוין כי למשפחות בשבדיה יש שורה של זכויות כלכליות הקשורות בגידול ילדים, לרבות קצבת ילדים, חופשת לידה ארוכה יחסית (480 יום) וסיוע בדיוור למשפחות זכאיות.⁹

2.1.2. תוספת מהירות (speed premium) והשפעתה על שיעור הילודה בשבדיה

משנת 1980 מונהג בשבדיה הסדר חוקי¹⁰ המעניק תמריץ כלכלי להורים שמועדי ההולדה של ילדיהם סמוכים יחסית. לפי ההסדר, הורים שנולד להם ילד נוסף בתוך 30 חודשים ממועד הלידה של ילדם הקודם¹¹ זכאים לדמי לידה (שהם תחליף השכר בתקופת חופשת הלידה) בשיעור שקיבלו בתקופת חופשת הלידה הראשונה, אפילו אם משכורתם בין חופשות הלידה היתה נמוכה ממשכורתם לפני הלידה הראשונה, למשל בשל מעבר לעבודה במשרה חלקית או אף הפסקה מוחלטת של העבודה בין הלידות.¹²

במחקר שבדק את השפעת ההסדר על דפוסי הילודה בשבדיה עלה כי הורים אכן התאימו את דפוסי ההולדה שלהם להסדר וצמצמו את המרווחים בין הלידות כדי ליהנות מהתוספת בדמי הלידה.¹³ נתונים על שיעור הילודה בשבדיה מלמדים כי בשנים שלאחר החלת ההסדר היתה עלייה בפרייון, והיא נמשכה עד תחילת שנות ה-90; נטען כי העלייה הושפעה מ"תוספת המהירות", שהביאה להולדת הילדים במשפחה בסמיכות רבה יותר, אולם גם מתהליכים כלכליים ואחרים שהתחוללו במדינה באותן שנים, לרבות העלייה ברמת השוויון בין גברים לנשים והשתלבותן של הנשים בשוק העבודה (כאמור).¹⁴

⁸ Gunnar Andersson, A Study on Policies and Practices in Selected Countries that Encourage Childbirth: The Case of Sweden, Max Planck Institute for Demographic Research, March 2005.

⁹ Ministry of Health and Social Affairs, More Time for Young Children, in: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/10/63/28/d2968502.pdf>, retrieved: September 13th, 2010.

¹⁰ ההסדר היה מונהג זמן מה קודם לחקיקה, אולם בשנה זו קיבל מעמד סטטוטורי.

¹¹ משנת 1980 עד 1986 התקופה המזכה היתה 24 חודשים, ומאותו מועד היא הוארכה ל-30 חודשים.

¹² Jan M. Hoem, "Social Differences in Speed-Premium Effects in Childbearing in Sweden", *Demographic Research*, 14 (January 2006), Article 4, pp. 51–70.

¹³ שם.

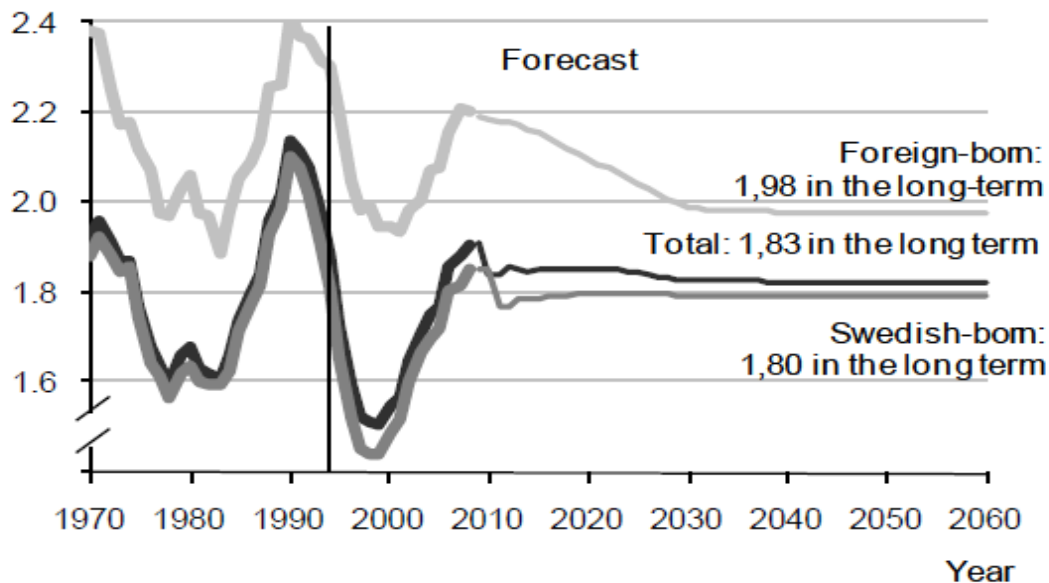
¹⁴ Jan Hoem, "Why Does Sweden Have Such High Fertility?", *Demographic Research*, 13 (November 2005), Article 22, pp. 559–572.

כפי שצוין לעיל, אחת השאלות שיש לשאול בבחינת שיעורי הפרייון במדינות שהן יעד להגירה היא מה מידת ההשפעה של מהגרים על שיעור הפרייון הממוצע במדינה, וכן עד כמה שינויים בדפוסי הפרייון במדינה קשורים להשפעה ממשית של אמצעי מדיניות (במקרה זה, תוספת המהירות) ובאיזו מידה הם נובעים מדפוסי הילודה של מהגרים.

מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של שבדיה ניתן ללמוד על שיעורי הפרייון של נשים ילידות שבדיה לעומת אלו של נשים שהיגרו למדינה. הנתונים לשנים 1970–2008 מוצגים בגרף שלהלן. **מהגרף עולה כי בשנות ה-80, השנים שלאחר קביעת "תוספת המהירות", חלה עלייה בשיעור הפרייון הממוצע בשבדיה; עוד עולה מהגרף כי העלייה היתה הן בקרב נשים ילידות שבדיה והן בקרב ילידות מדינות אחרות.** כלומר, העלייה בשיעור הפרייון הממוצע נבעה גם משינוי בקרב הנשים ילידות שבדיה ולא רק מילודה רבה יותר בקרב המהגרים למדינה.

שיעור פרייון כולל בשבדיה, 1970–2008, ותחזית לשנים 2009–2060 לנשים ילידות שבדיה, לנשים שנולדו מחוץ למדינה ולכלל הנשים¹⁵

מעניין לראות כי במשך השנים שיעור הפרייון של המהגרות גבוה מזה של ילידות שבדיה, אולם השינויים בשיעורי הפרייון זהים בשתי הקבוצות.

לצד תוספת המהירות, שנועדה לצמצם את המרווחים בין ילדים במשפחה, שוקלים בשבדיה דרכים להתמודד עם עליית גיל ההולדה של הילד הראשון, מאחר שדחיית הולדת הילד הראשון משפיעה על מספר הילדים הכולל שאותה אשה צפויה ללדת במהלך חייה. אחת האפשרויות הנשקלות כיום בשבדיה היא למצוא דרכים לזרז את סיום הלימודים הגבוהים במדינה, כך שהבוגרים ישתלבו מהר יותר בשוק העבודה (ולכן יתחילו ללדת ילדים מוקדם יותר). במסגרת זו כבר הוחלט על רפורמה בתנאי הקבלה

¹⁵ Statistics Sweden, *The Future population of Sweden 2009–2060*, figure 3.3.

לחינוך הגבוה (כדי להקדים את מועדי הלימודים, העבודה וההולדה), אולם ככל הנראה היא טרם יושמה, ובכל מקרה מוקדם לבדוק את השפעתה על שיעורי הילודה.¹⁶

2.2. צרפת

בצרפת שיעור הפרייון הכולל – 2.00 בשנת 2008 – הוא מהגבוהים במדינות המתועשות, והוא נמצא בעלייה מאז שנות ה-90.

מקובל לקשר בין שיעור הפרייון הגבוה בצרפת לבין מדיניות המשפחה המונהגת בה, שהיא מקיפה, ומופעלת במישורים רבים. מדיניות זו היא אחד ההסברים לכך שבצרפת יש שוויון רב בין גברים לנשים, שיעור תעסוקה גבוה של נשים בכלל ושל אמהות בפרט, סיוע כלכלי נרחב למשפחות והיצע רב ומגוון של מסגרות לטיפול בילדים. כל אלו תורמים להגדלת שיעור הפרייון בצרפת גם אם זו אינה מטרתם היחידה או העיקרית של קווי מדיניות אלו, אולם יש כמה מנגנונים המכוונים במיוחד לסיוע למשפחות גדולות. יצוין כי הגדלת שיעור הפרייון בצרפת היא אחד היעדים של מדיניות הממשלה בתחום סיוע למשפחות, אם כי בשנים האחרונות יעד זה אינו זוכה לתמיכה רבה בסקרי דעת קהל.¹⁷

להלן יוזכרו אמצעי הסיוע העיקריים למשפחות בצרפת; האמצעים המסייעים במיוחד למשפחות גדולות מתוארים בהרחבה.

▪ **הטבות הנוגעות לחופשת לידה להורים לשלושה ילדים או יותר** – חופשת הלידה בצרפת נחלקת לחופשת אמהות, חופשת אבהות וחופשת הורות.¹⁸ משכה של חופשת האמהות הוא 16 שבועות בלידה של ילד ראשון וילד שני ו-26 שבועות בלידה של ילד שלישי ואילך; בתקופה זו זכאית האשה לפיצוי מלא בגין אובדן השכר הנגרם לה בשל הפסקת עבודתה. חופשת הורות נועדה לאפשר להורים להפסיק את עבודתם או לצמצם את היקפה כדי לטפל בילד, והם זכאים לתנאים אלו עד יום הולדתו השלישי של הילד; בחלק מחופשת הורות או בכולה זכאי ההורה המנצל את זכאותו לפיצוי כספי בגין הפגיעה בהכנסה. התקופה שבגינה משולם הפיצוי וגובהו תלויים במשתנים שונים, לרבות מספר הילדים במשפחה: בגין הילד הראשון ההורים זכאים לפיצוי כספי לתקופה של שישה חודשים; בגין הילד השני ההורים זכאים לפיצוי כספי במשך כל חופשת הורות (כלומר, עד יום הולדתו השלישי של הילד); בגין הילד השלישי ואילך זכאים ההורים לבחור בין פיצוי כספי כאמור לילד שני ובין פיצוי כספי מוגדל לתקופה של 12 חודשים. היתרון של מנגנון כזה טמון בכך שהוא מעודד הורים (ובעיקר נשים, שעל-פי רוב הן שיוצאות לחופשת הורות) לשמר את הזיקה שלהם לשוק העבודה.¹⁹

▪ **הטבות מס להורים** – מס ההכנסה בצרפת הוא על בסיס חישוב מאוחד לתא משפחתי, והורים זכאים לסוג של נקודות זיכוי בגין ילדיהם. עבור הילד הראשון והשני במשפחה ניתנת למשפחה חצי נקודת זיכוי לכל ילד, ומהילד השלישי ואילך מקבלים ההורים נקודת זיכוי שלמה – כלומר

¹⁶ שם.

¹⁷ Olivier Thévenon, Does Fertility Respond to Work and Family-Life Reconciliation Policies in France? CES Conference on Fertility and Public Policy, How to reverse the trend of declining birth rates, February 1st, 2008, in: http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/ifoContent/N/neucesifo/CONFERENCES/SC_CONF_2008/Fertility%20and%20Public%20Policy/Thevenon_fpp08.pdf, retrieved: October 12th, 2010.

¹⁸ חופשת האמהות מיוחדת לאם, חופשת האבהות מיוחדת לאב וחופשת הורות מיוחדת לכל אחד מן ההורים.

¹⁹ <http://vosdroits.service-public.fr>, retrieved: October 14th, 2010.

זיכוי כפול. ההטבה הוא בסכום לא מבוטל, אולם היא מיטיבה בעיקר עם משפחות שלהן הכנסה גבוהה. הסכום אינו גדל באופן ליניארי עם הגידול במספר הילדים במשפחה, אלא ככל שמספר הילדים עולה ההטבה גדלה במידה רבה יותר. יצוין כי המקור לחישוב המס המיוחד עבור משפחות (המכונה **quotient familial**) הוא בהצהרת זכויות האדם והאזרח בצרפת משנת 1789, שנקבע בה כי המס שישולם על-ידי משפחה לא ייקבע רק על-פי הכנסתה אלא גם על-פי "יכולת התרומה" שלה. במשך השנים ההתייחסות לילדים היתה כאל חלק מהתרומה של המשפחה, ובית-המשפט לענייני חוקה בצרפת הגביל את היכולת של הפרלמנט לשנות את שיטת חישוב המס באופן שלא יביא בחשבון את גודל המשפחה.²⁰

בשנת 2003 פורסם מחקר שבחן שינוי בהטבת המס שנכנס לתוקף בשנת 1981: עד למועד השינוי, גם ילד שלישי ואילך בכל משפחה הקנה להורים חצי נקודת זיכוי, וממועד השינוי הזיכוי עלה לנקודה שלמה בגין הילד השלישי ואילך, כאמור. מהמחקר עלה כי לשינוי היתה השפעה חיובית אך קטנה על שיעור הפרייון, ומידת ההשפעה גדלה עם העלייה ברמת ההכנסה. עם זאת, היה פער של 5–10 שנים בין מועד השינוי לבין השפעתו בשטח.²¹

▪ **מסגרות טיפול בילדים** – בצרפת מגוון רחב של מסגרות טיפול בילדים, מגיל חודשיים ואילך. מסגרות הטיפול פעילות שעות רבות וזמני הפעילות גמישים, והדבר מקל על הורים לשלב בין הורות לעבודה. הורים אשר בוחרים להשאיר את הטיפול בילדים קטנים בידיה של מטפלת זכאים להטבה כספית בגין בחירה זו.

▪ **כרטיס "משפחות גדולות"** – כרטיס "משפחות גדולות" (Carte de famille nombreuse) מיועד למשפחות שלהן שלושה ילדים או יותר, והוא מעניק להן הטבות בבת-עסק שונים. הענף המרכזי שבו ניתנת למשפחות אלו הנחה הוא תחבורה ציבורית: משפחות גדולות זכאיות להנחות בשיעור של עד 75% בנסיעות באמצעים השונים בתחבורה הציבורית, לרבות רכבת, רכבת תחתית ואוטובוס. שיעור ההנחה תלוי במספר הילדים במשפחה ובאמצעי התחבורה.²²

▪ **קצבאות והטבות כספיות אחרות** – הטבות נוספות ניתנות למשפחות, לרבות קצבאות ילדים בסכומים ובתנאים משתנים, הנחות בדירור למשפחות ועוד.

כאמור, שיעור הפרייון בצרפת הוא מהגבוהים במדינות המתועשות, והיא נחשבת מדינה שהמדיניות המונהגת בה מעודדת פרייון, גם אם לא תמיד באופן ישיר ומכוון. עם זאת, וכפי שצוין לעיל, לשיעור המהגרים במדינה השפעה על שיעור הפרייון הממוצע הנמדד בה. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של צרפת, כ-10% מתושביה נולדו במדינות אחרות (ל-40% מהם יש אזרחות צרפתית). מדינות המוצא העיקריות של המהגרים הן אלג'יר ומרוקו, ובהן שיעורי הפרייון גבוהים מאשר בצרפת.²³ לפי נתוני שנת 2005, שיעור הפרייון של נשים ילידות צרפת היה 1.8, לעומת שיעור פרייון של 3.29 בקרב

²⁰ Olivier Thèvenon, Does Fertility Respond to Work and Family-Life Reconciliation Policies in France? CES Conference on Fertility and Public Policy, How to reverse the trend of declining birth rates, February 1st, 2008, in: http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/ifoContent/N/neucesifo/CONFERENCES/SC_CONF_2008/Fertility%20and%20Public%20Policy/Thevenon_fpp08.pdf, retrieved: October 12th, 2010.

²¹ שם.

²² <http://vosdroits.service-public.fr>, retrieved: October 14th, 2010.

²³ http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=NATTEF02131, retrieved: October 18th, 2010.

זרות. באותה שנה שיעור הפרייון הממוצע במדינה היה 1.9.²⁴ הן שיעור הפרייון הממוצע של כלל הנשים בצרפת והן שיעור הפרייון הממוצע של הנשים ילידות המדינה עלו מאז שנות ה-90, ושיעורים אלו עמדו אז על 1.74 ו-1.7, בהתאמה.²⁵ כלומר, רמת הפרייון בצרפת עלתה מאז שנות ה-90, ולפחות חלק מהעלייה נובע מעלייה ברמת הפרייון של נשים ילידות צרפת.

2.3. גרמניה

רקע²⁶

שיעור הפרייון בגרמניה הוא מהנמוכים במדינות המתועשות, ובשנת 2008 היה 1.38.²⁷ שיעור הפרייון הנמוך בגרמניה, בעיקר בחלק שהיה מערב גרמניה, נובע ממכלול של גורמים, לרבות נורמות חברתיות ומדיניות ממשלתית המקשה את השילוב בין משפחה לעבודה. **שני מאפיינים של גרמניה שבים ועולים בדיון על שיעור הפרייון הנמוך במדינה: תפיסה שמרנית של חלוקת התפקידים במשפחה, הרואה בגבר את המפרנס העיקרי או היחיד; היעדר מסגרות לטיפול בילדים בגיל הרך והסתמכות על אמהות כמטפלות עיקריות בילד.**

מחסור במסגרות לטיפול בילדים: מדיניות המשפחה של מערב גרמניה עוצבה, על רקע ההיסטוריה של גרמניה במלחמת העולם השנייה, במטרה לצמצם את התערבות המדינה בענייני המשפחה, לרבות החלטות הנוגעות לפרייון. כחלק מאסטרטגיה זו הושאר גם חינוך הילדים בעיקר בידי האמהות, ולפיכך מספר המסגרות לטיפול בילדים מצומצם ושיעור הילדים המטופלים בהן נמוך יחסית. לדוגמה, בשנת 2009 רק 5% מהילדים מתחת לגיל שלוש במערב גרמניה טופלו במסגרות חיצוניות שבע שעות ביום לפחות; רק 17% מהילדים בגילאים אלו שהו במסגרת כל היום. כמו כן, מערכת החינוך אינה מותאמת לעבודה של שני ההורים, ומסגרות רבות פועלות בשעות הבוקר בלבד.

תפיסת הגבר כמפרנס עיקרי: הנורמה הרווחת בגרמניה היא כי גברים הם המפרנסים העיקריים או היחידים במשק-הבית, ואילו הנשים אמונות על הטיפול בילדים. במסמך רשמי של ממשלת גרמניה אף צוין כי התפיסה הרווחת בגרמניה היא כי אם עובדת היא אם "רעה" (כך במקור).²⁸ נוסף על כך, מנגנון חופשת הלידה במדינה אינו מעודד השתלבות של נשים בשוק העבודה, שכן הן זכאיות לדמי הלידה גם אם לא עבדו טרם הלידה. כמו כן, דמי הלידה המשולמים בגין חלק מחופשת הלידה הם סכום קבוע, אשר אינו מבוסס על הכנסתה הקודמת של האשה, ונוהג זה יוצר אף הוא תמריץ שלילי לעבודה.

²⁴ François Héran et Gilles Pison, "Deux enfants par femme dans la France de 2006: la faute aux immigrées?" *Population & Sociétés* (March 2007), in: http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1242/publi_pdf1_432.pdf, retrieved: October 18th, 2010.

²⁵ Laurent Toulemon, "La fécondité des immigrées: nouvelles données, nouvelle approche", *Population & Sociétés* (April 2004), in: http://www.ined.fr/fichier/t_telechargement/13108/telechargement_fichier_fr_400.pdf, retrieved: October 18th, 2010.

²⁶ Jürgen Dorbitz, "Germany: Family Diversity with Low Actual and Desired Fertility", *Demographic Research*, 19 (July 2008), Article 17, pp. 557–598; Anne Salles et al., "Understanding the Long Term Effects of Family Policies on Fertility: The Diffusion of Different Family Models in France and Germany", *Demographic Research*, 22 (March 2010), Article 34, pp. 1057–1096.

²⁷ לאחר מלחמת העולם השנייה ועד לאיחוד המחודש של גרמניה היו הבדלים בשיעורי הפרייון בין מזרח גרמניה למערב גרמניה, בין היתר עקב מדיניות ממשלתית שונה, אולם לאחר האיחוד הפערים מצטמצמים.

²⁸ Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, Seventh Family Report (Summary), Families between Flexibility and Dependability – Perspectives for a Life Cycle-Related Family Policy; Statement by the Federal Government, April 2006.

השילוב בין תפיסות מסורתיות של תפקידיהם של גברים ונשים במשפחה ובין היעדר מסגרות לטיפול בילדים מעצים את הקושי של נשים לשלב בין עבודה ובין טיפול בילדים ומהווה תמריץ שלילי להולדת ילדים מבחינת נשים המעוניינות להשתלב בשוק העבודה, שכן הנשים נאלצות במידה רבה לבחור בין הולדת ילדים לבין השתלבות והתקדמות בעבודה. לפיכך, נשים רבות המבקשות להתקדם מבחינה מקצועית, בעיקר כאלה הנמצאות במשרות בכירות, בוחרות לצמצם את מספר הילדים שהן יולדות ואף לוותר על הולדת ילדים. שיעור הנשים הבוחרות באי-הורות (childlessness) בגרמניה עלה עם השנים, בעיקר במערב גרמניה: בשנת 2008 ל-30% מהנשים בנות 42 במערב המדינה לא היו ילדים. הבחירה שלא ללדת ילדים היא אחד הגורמים לשיעור הפריור הנמוך במדינה.

2.3.1. שינויים במדיניות המשפחה בגרמניה

באפריל 2006 פרסם המשרד לענייני משפחה, אזרחים ותיקים, נשים ונוער את "דוח המשפחה השביעי", שבחן את מדיניות המשפחה בגרמניה על רקע שינויים דמוגרפיים, תעסוקתיים וחברתיים שהתחוללו במדינה.²⁹ לפי מחברי הדוח, המטרה של מדיניות משפחה בת-קיימא היא ליצור את המסגרת החברתית, הכלכלית והפוליטית שתגרום לדור הצעיר לראות בהקמת משפחה חלק ממעגל החיים ולשאוף ללדת ילדים.

מחברי הדוח בחנו את מדיניות המשפחה של גרמניה בהשוואה לזו של מדינות אחרות באירופה, ובפרט מדינות סקנדינביה וצרפת. בעקבות תוצאות ההשוואה הודגש הצורך בקישור בין מענקי ההורות (לרבות דמי הלידה) להכנסה, כפי שנעשה בסקנדינביה, כדי לחזק את הקשר של אמהות לשוק העבודה. הכוונה היא להביא לכך שהולדת ילדים לא תגרום לנשים לוותר על מקום עבודתן ולא תפגע ברמת ההכנסה של משק-הבית.

מחברי הדוח שמו דגש רב בגורמים חברתיים ותרבותיים המשפיעים על הרצון ללדת ילדים ובצורך להתמודד עמם כדי לחזק את חשיבות המשפחה והילדים. לטענתם, מחזור החיים המקובל בגרמניה וחלוקתו לתקופת הכשרה (לימודים) ארוכה יחסית, עבודה ופרישה, הוא גורם מרכזי בשיעור הילודה הנמוך במדינה. תקופת ההכשרה, הארוכה יחסית למדינות אחרות, גורמת לדחיית הכניסה לשוק העבודה. כדי לפתור בעיה זו מציעים המחברים אמצעים שונים לשילוב הולדת הילדים במעגל החיים, לרבות שינוי אופן תשלומי הפנסיה, כך שגיל הפרישה יידחה אולם אפשר יהיה לקבל תשלומי פנסיה בזמנים שונים בתקופת העבודה (למשל, בתקופות של הפסקה בעבודה לשם גידול ילדים).

גורם תרבותי מרכזי בגרמניה הוא חלוקת העבודה המסורתית בין המינים, אשר הוזכרה כבר בפרק זה. בהקשר זה מחברי הדוח מעלים את הצורך לשנות את התפיסה המסורתית על-ידי חינוך של הבנים לפתח מיומנויות טיפוליות, הנחשבות "נשיות", ומנגד להעניק לבנות חינוך באוריינטציה גברית יותר ומוטת תעסוקה. במקביל מוצע להעלות את האטרקטיביות של הטיפול בילדים בעיני אבות.

אומנם הדוח מתמקד במידה רבה במאפיינים תרבותיים וחברתיים במדינה, ופחות באמצעים ספציפיים שיש לנקוט, אולם בשנים שלאחר פרסומו חלו כמה שינויים במדיניות המשפחה של גרמניה המיושמת בפועל. חשוב לציין כי שינויים אלו לא נועדו בהכרח להגדיל את שיעור הפריור במדינה, אולם הם עשויים לעשות כן.

²⁹ ש.ם.

ברוח המלצות הדוח שונתה בשנת 2007 דרך התשלום בגין חופשת הלידה בגרמניה. חופשת הלידה מורכבת מחופשת אמהות (חופשה המיועדת לאמהות) של 14 שבועות (ומהם שישה שבועות לפני הלידה) ומחופשת הורות, שכל אחד מההורים זכאי לנצלה. עד לשנת 2007 נמשכה חופשת ההורות שלוש שנים, ובמהלכן קיבלו ההורים קצבה תלוית-אמצעים (means-tested) עד ליום הולדתו השני של הילד. הקצבה, ששיעורה המרבי היה 300 אירו בחודש, שולמה להורים אשר לא עבדו במשרה מלאה בתקופה המזכה (משרה מלאה מוגדרת כ-30 שעות שבועיות או יותר). קצבה זו לא היתה תלויה בהכנסת האם לפני הלידה, ועל כן לא עודדה תעסוקה של נשים. הסכום ששולם בפועל השתנה לפי הכנסות המשפחה. בששת החודשים הראשונים לאחר הלידה הסכום המרבי הקבוע היה גבוה יותר (תקרה גבוהה יותר).

משנת 2007 נקבע שיציאה לחופשת הורות מלווה בתשלום קצבה תלוית-הכנסה, המבוססת על הכנסת ההורה היוצא לחופשה בשנה שקדמה ליציאה לחופשה. התשלום משולם במשך 12–14 חודשים, והוא עומד על 67% מההכנסה לפני היציאה לחופשה, עד לתקרה של 1,800 אירו בחודש. למשפחות בעלות הכנסה נמוכה (של פחות מ-1,000 אירו בחודש) הקצבה משולמת בשיעורים גבוהים יותר. בכל מקרה, הקצבה המשולמת אינה פחותה מ-300 אירו לחודש, וסכום זה משולם גם לנשים שלא היו מועסקות לפני הלידה. אם ההורים עובדים בתקופת חופשת ההורות, התשלום החודשי פוחת בהתאם להיקף המשרה (כלומר – ההסדר הנהוג בגרמניה מאפשר שילוב של חופשת לידה עם עבודה במשרה חלקית, ומגדיל את הגמישות שבניצול חופשת הלידה).³⁰

כאמור, חופשת ההורות יכולה להיות מחולקת בין שני בני-הזוג. בכל מקרה, כל אחד מבני-הזוג יכול לקבל את התשלום עבור 12 חודשים בלבד, כך שאם ההורים רוצים לממש את מלוא זכויותיהם לדמי הלידה, על ההורה האחר לקחת חופשה של חודשיים. אחת התוצאות של התיקון בחופשת ההורות היתה ששיעור האבות שניצלו את זכאותם ויצאו לחופשה עלה מ-3.5% ב-2006, לפני התיקון, ל-16% אחריו.³¹

שינוי אופן התשלום בגין חופשת ההורות לא נועד להעלות את שיעור הפרייון במדינה אלא להגדיל את שיעור התעסוקה של אמהות. עם זאת, וכפי שהוזכר לעיל, במדינות המפותחות יש כיום קשר חיובי בין השתתפות אמהות בשוק העבודה ובין שיעור פרייון (וראו לעיל הסעיפים בנוגע לשבדיה וצרפת). כמו כן, הגדלת שיעור האבות המנצלים את זכאותם לצאת לחופשת לידה עשויה לשקף שינוי בחלוקת התפקידים בין ההורים ולהגדיל את רמת השוויון המגדרי, וכך לתרום גם כן באופן עקיף להעלאת הפרייון.

הטבות מס בגין הוצאות טיפול בילדים: הורים לילדים בגרמניה זכאים להטבות מס שונות, חלקן עבור הוצאות הטיפול בילדים וחלקן ללא קשר להוצאות. חלק מהטבות המס עבור ילדים ניתנות עד גילאים מאוחרים יחסית. אם הילד לומד, הטבת המס ניתנת להורה עד שגילו של הילד הוא 25. יתר על כן, הורים לסטודנטים צעירים שנולדו להם ילדים לפני גיל 25 (כלומר, סבא וסבתא) זכאים להטבת מס מוגדלת בגין ילדיהם.³²

³⁰ C. Katharina Spiess, Katharina Wrohlich, The Parental Leave Benefit Reform in Germany: Costs and Labour Market Outcomes of Moving towards the Scandinavian Model, Institute for the Study of Labor, October 2006.

³¹ Response of the Government of the Federal Republic of Germany, UNECE questionnaire on the implementation of the Beijing Declaration and the Platform for Action (1995) and the Outcome of the twenty-third special session of the General Assembly (2000), in: www.unece.org, retrieved: October 5th, 2010.

³² <http://www.familien-wegweiser.de/>, retrieved: October 5th, 2010.

הרחבת ההיצע של מסגרות הטיפול בילדים : כאמור, בגרמניה (במערב המדינה) שיעור הילדים בגיל הרך המטופלים במסגרות חוץ-ביתיות הוא נמוך: לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של גרמניה, שיעור הילדים מתחת לגיל שלוש המטופלים במסגרות כאלה נע בשנת 2009 בין 5% ל-15% בלבד. במערב המדינה השיעור גבוה יותר ועומד על כ-50%.³³ במזרח גרמניה כאמור, היעדר מספר מספיק של מסגרות טיפול בילדים הוא חסם ליציאת אמהות לעבודה, ומקטין באופן עקיף את שיעור הפרייון של נשים. בשנת 2007 חוקק בגרמניה **חוק קידום הילדים**,³⁴ שנועד להגדיל במידה ניכרת את היצע מסגרות הטיפול בילדים קטנים. בחוק נקבע כי משנת 2013 ואילך, כל ילד מעל גיל שנה יהיה זכאי לשהות במסגרת טיפול. ממשלת גרמניה צופה כי עד לאותה שנה 35% מהילדים שגילם פחות משלוש יהיו מטופלים במסגרות טיפול.³⁵ הרחבת ההיצע של מסגרות הטיפול בילדים נועדה למעשה להשיג מטרה כפולה: מצד אחד – עידוד אמהות להשתלב בשוק העבודה, ומצד אחר – עידוד נשים עובדות ללדת ילדים.

3. איטליה

שיעור הפרייון באיטליה – 1.41 בשנת 2008 – הוא מהנמוכים במדינות המתועשות. בדומה לגרמניה, הירידה בשיעור הפרייון במדינה, שהביאה לשיעור הפרייון הנוכחי, קשורה להיעדר מדיניות מעודדת פרייון (מתוך רצון להימנע מהמדיניות שהיתה נהוגה בתקופת השלטון הפשיסטי) ולהיעדר מסגרות לטיפול בילדים קטנים.

איטליה שייכת לקבוצת מדינות אשר העלאת שיעור הפרייון היא יעד מוצהר של מדיניות המשפחה שלהן. בשנים האחרונות חלו שינויים במדיניות המשפחה במדינה, והזכויות המוקנות למשפחות הורחבו במידה ניכרת. כמו כן, בשנת 2006 הוקם באיטליה משרד ממשלתי למדיניות משפחה. אומנם המטרה הרשמית של הקמת המשרד אינה בהכרח עידוד ילודה, אולם בפועל נקיטת אמצעי מדיניות התומכים בהורים ובמשפחות יכולה לגרום להעלאת שיעור הילודה. יצוין כי חלק מהשינויים נעשו על רקע המשבר הכלכלי שהחל בשנת 2008 ונועדו לצמצם את הפגיעה במשפחות כתוצאה ממנו.³⁶ עם הצעדים לסיוע למשפחות שנקטה ממשלת איטליה בשנים האחרונות ניתן למנות את אלה:³⁷

³³ www.destatis.de.

³⁴ Kinderförderungsgesetz.

³⁵ Response of the Government of the Federal Republic of Germany, UNECE Questionnaire on the Implementation of the Beijing Declaration and the Platform for Action (1995) and the Outcome of the Twenty-Third Special Session of the General Assembly (2000), in: www.unece.org, retrieved: October 5th, 2010.

³⁶ Anne H. Gauthier, The Impact of the Economic Crisis on Family Policies in the European Union, European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, February 15th, 2010, in: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/admintool/userfiles/file/Final%20revised.pdf, retrieved: October 20th, 2010

³⁷ Anne H. Gauthier, The Impact of the Economic Crisis on Family Policies in the European Union, European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, April 2010, in: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/admintool/userfiles/file/Final%20revised.pdf, retrieved: October 20th, 2010; http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/families/docs/Family%20Allowances%20and%20Maternity%20and%20Parental%20Scheme.pdf, retrieved: October 20th, 2010.

▪ **הטבות מס:**

- **מענק מס למשפחות** – הורים עובדים באיטליה זכאים להטבת מס בגין ילדיהם. עד שנת 2007 ההטבה ניתנה במנגנון של ניכוי, אך בחוק התקציב של אותה שנה המנגנון שונה למענק מס. שינוי כזה משמעו כי במקום שרק עובדים העוברים את סף המס ייהנו מההטבה (כפי שקורה במנגנון של ניכוי), כל העובדים נהנים ממנה.
- בחוק התקציב לשנת 2008 נקבעה **הטבת מס בשווי 1,200 אירו לשנה למשפחות שלהן ארבעה ילדים או יותר**.
- באיטליה קבועות הטבות מס בגין הוצאות טיפול בילדים וחינוכם.

▪ הגדלה של קצבאות הילדים.

- "כרטיס חברתי", המיועד למשפחות שלהן ילדים בני פחות משלוש שנים. הכרטיס מאפשר רכישת מוצרים שונים לבית בסך של 40 אירו לחודש. משפחות כאמור שלהן ילדים בני פחות משלושה חודשים זכאיות למענק חד-פעמי לרכישת חיתולים ותחליפי חלב.
- ערבויות לאשראי בנקאי למשפחות שנולד להן תינוק וזקוקות להלוואה.
- מענק נישואים לקבוצות שונות של עובדים (בפרט עובדי "צווארון כחול") ולמובטלים. סכום המענק שווה לשכר של שבעה ימי עבודה, והוא משולם לשני בני הזוג (אם שניהם זכאים לו).
- הטבות נוספות, לרבות כאלו הקשורות בדיוור, חשמל וגז ותחבורה. הטבות אלו מפחיתות באופן עקיף את עלויות הטיפול בילדים.

כאמור, אף שהעלאת שיעור הפרייון היא חלק ממדיניות המשפחה באיטליה, רוב השינויים שצוינו לעיל נועדו לסייע בהתמודדות עם המשבר הכלכלי דווקא ולא להעלות את שיעור הפרייון. מאותה סיבה, חלק מהאמצעים הללו הם זמניים, לתקופת המשבר. בכל מקרה, נראה כי עוד מוקדם לבחון את ההשפעה של השינויים על שיעור הילודה. נוסף על כך, לא מצאנו נתונים מובחנים על שיעור הפרייון של מהגרות באיטליה לעומת שיעור זה בקרב כלל הנשים, ועל כן קשה לדעת אם העלייה בפרייון שחלה באיטליה מאז אמצע שנות ה-90 (וראו טבלה וגרף לעיל) קשורה לשינוי בדפוסי הפרייון של האיטלקים או נובעת מכניסת המהגרים למדינה.

